Türk Dünyası
Tarih
Kültür Dergisi

Sayı #468 Fiyat ₺250.00

Ocak 2026
Cilt: 79
Aylık Süreli Yayın
Issn: 1305-9769
Modem: 112483

9 771305 976901

Bakü'de Yayınlanan Kaspi Gazetesi

Kaspi Gazetesi, yayımlandığı 1881-1919 yılları arasında yalnızca bir basın organı olarak faaliyet göstermekle kalmamış, aynı zamanda Azerbaycan toplumunun siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel gelişimini izleyen ve bu gelişim üzerinde yönlendirici bir etki oluşturmaya çalışan entelektüel bir görev üstlenmiştir.

Pervin Ağardan

Türkiye'nin Nato'ya Yönelişi ve Üyelik Sürecine Bakış (1945-1952)
Doç. Dr. Işıl Tuna Pınar

Öğretmen Yetiştirme Serüvenimiz
Ömer Balıbey

Londra Türk Halk Evi
Dr. Yasin Cemal Galata

Kapak OCAK2026.indd 1 31.12.2025 12:51:59

Ethem Feyzi (Gözaydın), İstanbul Yüksek Ticaret Okulu ve Sorbonne mezunu eğitimci, coğrafyacı ve iktisatçı-yazardır. Kırım Tatar millî uyanışını ekonomik bağımsızlık çerçevesinde değerlendiren öncü bir düşünür olarak, Batı iktisat teorisini (A. Smith, Ch. Gide, E. Demolins) İslâmî ahlâk ve halk bilgeliği ile birleştirip "tedavi" metaforunu kullanarak millî ekonomi modeli geliştirmiş, 1917–1918 yıllarında Kırım Tatar Parlamentosu'nun ekonomik kararlarında belirleyici rol oynamıştır. "Tercüman", "Millet", "Azerbaycan", "Maarif Yolu"nda yayımlanan makaleleriyle çağdaşlarının kültürel-siyasî odaklı yaklaşımlarından ayrılmış. 1927'de Solovki'ye sürgün edilmiş, 1936'da Türkiye'ye dönerek İstanbul'da eğitim hayatını sürdürmüştür.

Dr. Tahir Nureddinoğlu Kerim*

Ethem Feyzi (Gözaydın) (1885-?)

Ethem Feyzi adı, vefatından sonra yakın dostu ve meslektaşı Cafer Seydahmet Kırımer tarafından neşre hazırlanan ve 1948 yılında yayımlanan *"Kırım Türklerinin Yerleşme ve Göçmeleri"* adlı eseri sayesinde Türk akademik camiasında geniş yankı uyandırmıştır. Ne yazık ki, bu şahıs hakkında bildiklerimiz bu kadardır. Birinci Kırım Tatar Kurultayı'nın yayın organı olan *"Millet"* (1917-1920) gazetesinin yazarlarını gündeme taşıma çabalarımız çerçevesinde, E. Feyzi'nin biyografik portresine odaklanmak istiyoruz.

Yirminci yüzyıl başlarındaki Türk-Tatar entelektüel düşüncesinin temsilcilerinden Ethem Feyzi'nin (tam adı: Ethem Mustafaoğlu Feyzi) hayatı ve eser mirası hakkındaki genel bilgiler, dağınık ve neredeyse hiç incelenmemiş durumdadır. Çalışmanın kaynak külliyatını, Kırım Cumhuriyeti Devlet Arşivi (GARK), Rusya Ulusal Kütüphanesi (RNB), M. Ahundov adına Azerbaycan Ulusal Kütüphanesi ve R. Gamzatov adına Dağıstan Cumhuriyeti Ulusal Kütüphanesi ile İstanbul İslam Araştırmaları Merkezi'nde (İSAM) muhafaza edilen eski basma malzemeler oluşturmaktadır.

Bu kaynaklar ağırlıklı olarak yazarın kendi eğitim yayınlarından ve ulusal basında çıkan makalelerinden oluşmaktadır; bunlar arasında Bahçesaray'dan "Tercüman", Simferopol'den "Millet", Bakü'den "Azerbaycan" gazeteleri ile Buynaksk'tan yayımlanan "Maarif Yolu" dergisi yer almaktadır. Ayrıca, C. Seydamet, Ş. Bektöreli, M. İz, H. Said Hocaev, A. Daniyalov gibi Ethem Feyzi'nin çağdaşlarının hatıraları da önemli birincil kaynak niteliğindedir. Bunlara ek olarak, İ. Kerimov, H. Kırımlı, A. Binnetova, G. Kondratyuk, D. Abibullaeva, N. Abdulvapov, S. Usmanova gibi günümüz araştırmacılarının çalışmaları da E. Feyzi'nin biyografisindeki detayları tamamlamaya yardımcı olmaktadır.

Ethem Feyzi, 1882 yılında (Cafer Seydahmet Kırımer'in beyanlarına göre 1881'de) Silistre şehrinin (eskiden Bulgarya) Topçüköy köyünde dünyaya gelmiştir. Bu köy, nüfusunun büyük çoğunluğunu Kırım Tatarı göçmenlerinin oluşturmasıyla bilinmektedir. Bu köyün yetiştirdiği simalar arasında Kırım'ın önde gelen aydınlarından Ömer Sami Arbatlı ve Yusuf Efendi Ziya bulunmaktadır.

İstanbul Yüksek Ticaret Okulu'ndan mezuniyetinin ardından Feyzi, arkadaşı ve meslektaşı Yusuf

Tahir Kerim_Ethem.indd 44 30.12.2025 14:39:31

Kırım Tatar Millî Hareketi Liderleri ve Sosyo-Politik Şahsiyetler 1919 Yılı

Soldan Sağa Oturanlar: H. Balıç, S. Miskhorlı, Ş. Gasprinskaya, Y. Çemenzeminli, A. Tsalikov, S. Hattatov, D. Rustambekov, A. Özenbaşlı;

Ayaktakiler: A. Settarov, H. Odabaş, E. Gözaydın, Poltorjitskiy, Kazanlı, Bilinmeyen (Çerkes), A. Krichinskiy, A. Muharskiy, V. İbrahimov, M. Yenileyev, H. Çapçakçı, B. Odabaş.

Ziya'nın etkisiyle Kırım'a yerleşmiş ve burada, muhtemelen 1906 yılında, yerel hayırsever cemiyetin desteğiyle Gözleve'de bir rüştiye mektebinin kurulmasına iştirak etmiştir. 1911'li yılların başlarında ise eğitimine Paris'te devam etmiş, Sorbonne'da coğrafya, Siyasal Bilgiler Serbest Okulu'nda ise siyaset bilimi tahsil etmiştir.

Feyzi, hayatını Kırım, Kafkasya ve Türkiye'deki eğitim kurumlarında öğretmenlik ve bilimsel faaliyetlere adamıştır. Millî pedagojinin gelişimine özgün ders kaynakları geliştirerek önemli katkılar sağlamıştır. Bunlar arasında üç bölümlük *"Coğrafya Dersleri"* (1924-1925) ve *"Çocuklar Dünyası"* (1926) adlı eseri dikkat çekmektedir. Bu resimli yayınlara ve sonraki baskılarına Türkiye ve Azerbaycan kütüphanelerinde rastlanmıştır.

"Çocuklar Dünyası" adlı ders kitabının Buynaks'ta yayımlanmış olan nüshası, okul eğitimine yönelik yenilikçi yaklaşımıyla dikkat çekmektedir. Bu eser, anatomi, astronomi, biyoloji, ziraat, tipografi ve endüstriyel üretim gibi bilimsel konuları, Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş döneminin önde gelen Türk edebiyatı ve maarif simaları olan Tevfik Fikret, Mehmed Emin Yurdakul, Ali Ulvî Elöve, İsmail Hikmet Ertaylan ve İbrahim Alâeddin Gövsa'nın eserleriyle birleştirmektedir.

Kırım araştırmacıları G. Kondratyuk, D. Abibullayeva, N. Abdulvapov ve S. Usmanova'nın tespitlerine göre, Ethem Feyzi, İ. Gaspıralı adına kurulan Kız Öğretmen Okulu'nda Kırım Tatar Pedagoji Teknik okulunda da yerel tarih ve ekonomik coğrafya derslerini yürütmüştür. Bu teknik okulu, dönem dönem A. Özenbaşlı, M. Bekirov, V. Gâbilev, Y. Azizov ve Menzatov gibi isimlerin yönettiği saygın bir eğitim merkeziydi. Teknik okulunun öğretim kadrosunda Bekir Çobanzade, Hasan Sabri Ayvazov, Şevki Bektöreli, Habibullah Odabaş, Hüseyin Hacı Hasan ve Osman Akçokraklı gibi dönemin seçkin bilim ve sanat insanları da yer almaktaydı.

Sovyet Dağıstanı'ndaki eğitim kurumlarında Türkçenin ana eğitim dili olarak kabul edilmesinin ardından, E. Feyzi, Ş. Bektöre ile birlikte D. Korkmasov'un daveti üzerine 1925 yılında Buynaks'a gelerek pedagoji teknik okulunda görev almıştır. Bu dönemde, ilmî pedagojik ve toplumsal edebî dergi olan *"Maarif Yolu"*nun neşir faaliyetleriyle de ilgilenmiştir.

Tahir Kerim_Ethem.indd 45 30.12.2025 14:39:32

1926 yılında, Ş. Bektöreli ile birlikte Dağıstan heyetini temsilen Tüm Sovyetler Birliği çerçevesindeki Birinci Türkoloji Kongresine katılmıştır.

Kongre tutanaklarında E. Feyzi, etnik kökenini tabii ki Türk olarak belirtmektedir; Kendisinin Kırım Tatarı kökenlerine de sahip olduğunu düşünmekteyiz.

A. Binnetova'nın *"Maksud Şeyhzadə ve onun "Kezel mülkünün sultanı" kitabı"* başlıklı makalesinde, Özbek edebiyat eleştirmeni Maksut Şeyhzade'nin biyografisi ve bilimsel faaliyetleri ile Dağıstan edebiyat dergisi *"Maarif yolu"* ve onun editörü Ethem Feyzi etrafında toplanan genç öğretmenler grubuyla olan işbirliği incelenmektedir. Özellikle makale yazarı, N. Karimov'un *"Maksut Şeyhzade"* adlı belgesel-biyografik romanına dayanarak, E. Feyzi liderliğindeki S. Fitrat, T. Calal, M. Şeyhzade ve F. Mamedov'u içeren kontrevolüsyoner gruba karşı OGPU organları tarafından 6 Aralık 1927 tarihinde düzenlenen iddianamenin bölümlerini aktarmaktadır. Söz konusu şahıslar, Sovyet Hükümeti'ne ve onun ulusal politikasına karşı yöneltilmiş anti-Sovyet faaliyetler yürütmekle suçlanmışlardır. Makale kaynaklarına istinaden, Buynaksk öğretmenler grubunun davası, OGPU Koleji nezdindeki Özel Toplantı tarafından ele alınmış ve bu toplantı sonucunda M. Şeyhzade üç yıl sürgüne, E. Feyzi ise Solovki kamplarında üç yıl hapse mahkûm edilmiştir.

Maarif Yolu kapak
Buynaksk 1926

E. Feyzi'nin adı, Rus tarihçisi A. Soşina'nın OGPU'nun Solovki Kampları ve SSCB NKVD GUGP'nin hapishanesi tarihine adanmış makaleler derlemesi olan *"Solovki'de İradeye Karşı: Kaderler ve Cezalar. 1923-1939"* adlı eserinde de geçmektedir. Derlemede, 1927 yılında Simferopol'den bir akademisyenin, coğrafya ders kitaplarının yazarı Ethem (kaynakta: Edhem) Feyzi Mustafa oğlu'nun Solovki'ye sürüldüğü belirtilmektedir. Akıbetine dair ek bilgiler, *"20. Yüzyılda Dağıstan'da Siyasi Baskı Kurbanlarının Hafıza Kitabı"*nda da yer almaktadır. Bu kitapta şu bilgiler kaydedilmiştir:

"Ethem Feyzi Mustafa oğlu (kaynakta: Edhen), 1885 yılında Romanya'nın Silistre şehrinde doğmuş olup, 18 Ocak 1929 tarihinde OGPU Koleji nezdindeki Özel Toplantı sonucu ıslah edici-emek kampında üç yıl hapse mahkûm edilmiştir. 10 Kasım 2003 tarihinde Dağıstan Cumhuriyeti Savcılığı tarafından rehabilite edilmiştir".

C. Seydamet, A. Binnetova ve A. Soşina'nın yayınlarında E. Feyzi'nin doğum tarihi konusunda farklı bilgiler yer almaktadır. Ancak Fransa Milli Arşivleri'nde (Archives Nationales, AJ/16/4984) bulunan ve bizzat E. Feyzi'nin el yazısıyla doldurduğu Sorbonne Üniversitesi öğrenci kayıt formları (1911-1912 ve 1912-1913 akademik yılları) daha kesin birincil kaynak niteliğindedir.

Bu belgelerde E. Feyzi, 11 Mart 1882 tarihinde doğduğunu beyan etmekte ve Paris'teki adresini 3, rue de l'Estrapade olarak kaydetmektedir. Cafer Seydahmet Kırımer'in "Bazı Hatıralar" adlı eserinde belirttiği üzere, bu adres Madame Depres'e ait bir ev olup, Cafer Seydahmet ile Kazan Türklerinden Şakir Mehmet Yar da aynı dönemde Madame Depres'in işlettiği bu evde bir oda kiralamışlardır.

Bu nedenle ansiklopedik maddede E. Feyzi'nin doğum yılı olarak 1882 esas alınmıştır. Daha önce Dağıstan Cumhuriyeti FSB arşiv kayıtlarına dayanan "Siyasi Baskı Kurbanlarının Hafıza Kitabı"nda ve diğer ikincil kaynaklarda yer alan farklı tarihler, yeni ortaya çıkan bu birincil belgeler karşısında ikinci planda kalmıştır. Böylece biyografik bilgi en yüksek belge güvenilirliği düzeyine ulaştırılmıştır. Bizim hazırladığımız bu maddede, E. Feyzi'nin doğum yılı kesinlikle 1882 olarak kabul edilmiştir.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, Cafer Seydahmet ve Mahir İz'in hatıratları da E. Feyzi'nin biyografik portresinin yeniden inşası için önemli bir kaynak teşkil etmektedir.

Feyzi'nin 1948 yılında yayımlanan ve ölümünden sonra basılan *"Kırım Türkleriniñ Yerleşme ve Göçmeleri"* adlı eserinin önsözünde C. Seydahmet, Sorbon Üniversitesi'ndeki arkadaşlıklarını detaylı olarak anlatmaktadır. Seydahmet, Feyzi'nin 1911 yılında coğrafya profesörü M. Dubois'in gözetiminde Kırım Tatarları ve Kuzey Kafkasyalıların göçü konusundaki araştırmasına başladığını belirtmektedir. Özellikle, C. Seydahmet'in E. Feyzi'nin Solovki kamplarından serbest bırakılmasından sonra ve Türkiye'ye uzun dönüş yolculuğundan sonra onunla yaptığı görüşmenin tasviri dikkat çekicidir:

Tahir Kerim_Ethem.indd 46 30.12.2025 14:39:32

1936 yılında Feyzi, yanında yalnızca az sayıdaki şahsi eşyasının bulunduğu eski bir bavul ile İstanbul'a dönmüştür. Fiziksel durumu - ağarmış saçları, solgun yüzü ve zayıf düşmüş bedeni - yaşadığı zorlukların ve yoksunlukların açık bir göstergesiydi. Maddi imkânlardan ve kendi ikâmetgâhından yoksun olmasına rağmen, derin bir iç huzur hâli içindeydi. <…> Onun için en büyük önemli olan daha önce başladığı eserleri, bu çalışması da dâhil olmak üzere, tamamlamasına olanak sağlayacak olan beraberinde getirdiği defterler ve kitaplardı.

Ethem Feyzi
Çocuklar Dünyası
kapağı 1926

M. İz'in *"Yılların İzi"* başlıklı hatıratı da, Feyzi'nin hayatına dair değerli bilgiler içermektedir. 1936-1938 yılları arasında Beykoz (İstanbul) ilçesindeki bir okulun idareciliğini anlatan hatıratında, M. İz Feyzi'nin önemli olayları önceden sezme konusundaki üstün yeteneğine dikkat çekmektedir. Bu yeteneğe, kitapta *"Ethem Feyzi Bey ve Rüyaları"* başlığını taşıyan müstakil bir bölüm ayrılmıştır. M. İz, anlatımına şöyle başlamaktadır:

"Beykoz Ortaokulunda dikkatimi çeken bir hadise yaşandı. Bir gün odama orta yaşlı bir zat olan Ethem Feyzi Bey geldi. Yüksek Ticaret Mektebi'ni bitirdiğini, akabinde Paris'te, Sorbonne'da tahsil gördüğünü ve Dışişleri Bakanlığı'nda görevli Yusuf Kemal Tengirşenk ile Kırım Hükûmeti Reisi Cafer Kırımer'in de kendisiyle aynı sınıfta bulunduğunu belirtti. Vesikalarını ibraz ettikten sonra Fransızca dersleri vermek arzusunu dile getirdi."

Mahir İz, Ethem Feyzi Bey göreve başladıktan sonraki şöyle anlatıyor:

"O zamanlar Kanlıca'da ikamet ediyordum. Ders bitiminde vapurlarla İstanbul'a geçer ve sohbet ederdik. Hayatının ayrıntılarını benimle paylaşırdı. <…> [1938] senesinin başlangıcında Nişantaşı'ndaki yeni Erkek Ortaokulu'na [müdür] olarak tayin edildim. Daha sonra Ethem Feyzi Bey de Balmumcu'daki Erkek Muallim Mektebi'ne nakledildi. <…> Rusça ve Fransızcaya hâkimdi; coğrafya bilgisi ise yüksek akademik seviyeye denk geliyordu. Ethem Feyzi Bey değerli hatıralar yazmıştı, ancak bunların çalınması kendisi için derin bir üzüntü kaynağı olmuştu."

İstanbul'daki seçkin eğitim kurumlarında ve Paris'te tamamladığı tahsili, Ethem Feyzi'yi, günümüzde Kırım Tatar kültürünün ve dünya tarihindeki yerinin incelenmesi için mühim bir kaynak teşkil eden mümtaz bir aydın olarak şekillendirmiştir. Onun mirası, dramatik tarihî sarsıntılar karşısında Kırım Tatar aydınının entelektüel faaliyetlerinin tahlili için bir zemin hazırlamakta ve dönemin sosyokültürel dinamiklerinin derinlemesine araştırılmasına imkân tanımaktadır.

Ethem Feyzi'nin *"Millet"* adlı yayın organında neşredilen makalelerinin, diğer önde gelen müelliflerin (C. Seydahmet, H.S. Ayvazov, H. Odabaş, S. Şem'i, Y. Vezirov, S. Turupçu, O. Murasov vd.) eserleriyle mukayeseli tahlili, bazı farklılıkların tespit edilmesini sağlamıştır. Bahis edilen yazarların ekseriyeti dikkatlerini sosyokültürel veçhelere, millî kimlik meselelerine, maarif faaliyetlerine ve siyasî seferberlik vazifelerine teksif etmişken; bu süreçte dinî-seküler retorikten (N. Çelebicihan, S. Şem'i) küresel süreçlerin derinlikli ideolojik analizine (C. Seydahmet, H. S. Ayvazov) ve kültürel-tarihî mirasın idrakine (O. Akçokraklı, Y. Vezirov) geniş bir metodolojik etki yelpazesi sergilemişlerdir. Feyzi ise, temel olarak millî maksatlara ulaşmak üzere karmaşık bir ekonomik strateji geliştirilmesiyle tezahür eden, prensipçe farklı ve yenilikçi bir yaklaşım sergilemiştir. Ethem Feyzi'nin makalelerinde en ehemmiyetli mevkii, iktisadî kalkınmanın muhtelif merhalelerindeki Batı ve Doğu devletlerinin iktisat politikalarına dair derin tetkikatlar içermektedir.

Bugün, daha evvelce de zikrettiğimiz gibi, Ethem Feyzi'nin yaşadığı ve eser verdiği döneme ait birçok millî neşriyata açık erişim imkânı elimize geçmiştir. *"Tercüman"*, *"Millet"*, *"Azerbaycan"* ve *"Maarif Yolu"* gibi Arap harfli eski gazete ve dergilerin az tetkik edilmiş nüshalarının incelenmesi neticesinde, Feyzi'ye ait yaklaşık altmış adet farklı türde makale tespit edilmiştir. Bu malzemeler, gelecekte Ethem Feyzi'nin Kırım Tatar milletinin ilim ve maarifine olan katkısının öneminin takdir edilmesine hizmet edecektir.

Ethem Feyzi'nin, *"Millet"* gazetesinde yayımlanan *"Erbap-ı hamiyet ve şefkata müracaatımız ve Akmescit Müslüman Komitesine rica-i mahsusamız"* başlıklı makalesinde, daha önceki yıllarda Bahçesaray'da çıkan *"Tercüman"* gazetesindeki neşriyatına atıfta

Tahir Kerim_Ethem.indd 47 30.12.2025 14:39:33

bulunduğu tespit edilmiştir. Bu yazısında Feyzi, Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcında Kırım'dan Osmanlı İmparatorluğu tebaasının Tambov, Ryazan ve Ufa vilayetlerine yönelik gerçekleştirilen kitlesel sürgünlerden bahsetmektedir. Bu bilgi, baskıların kronolojisini ve bu hadiselerin, onun daha sonra kaleme aldığı *"Kırım Türklerinin Yerleşme ve Göçmeleri"* gibi eserler üzerindeki etkisini netleştirmemize imkan tanımaktadır.

Ethem Feyzi
Kırım Türkleri kapağı
1948

Bu bağlamda, tarafımızca ek kaynak araştırmaları yürütülmüş ve neticesinde Ethem Feyzi'nin *"Tercüman"* gazetesindeki 1915 ve 1917 yıllarına ait yayımlanmış yazı külliyatına dair yeni materyaller gün yüzüne çıkarılmıştır. Bu araştırmalar neticesinde ilave 44 adet bibliyografik künye daha bulunmuştur. Bu yeni materyaller, sürgün yerlerinden doğrudan kaleme alınmış sosyo-politik ve ekonomik mahiyetteki makalelerden müteşekkildir.

*"Tercüman"*da yayımlanan bir dizi inceleme yazısı ve açık mektup, bilimsel açıdan müstesna bir değere sahiptir. Bu yazılar arasında özellikle şu başlıklar öne çıkmaktadır: *"Yürek Parçalayan Acıklı Haber"*, *"Borisoglebsk'ten Mektup"*, *"Borisoglebsk'ten Yazıyorlar"*, *"Borisoglebsk ve Ufa Vilayetlerindeki Zavallıların Durumu"*, *"Esaret Nedir, Biz Esir Miyiz?"*, *"Hürriyet ve Sürgünzedeler"*, *"On Bir Aylık Esaret Hayatından: Borisoglebsk'ten Yazılıyor"* ve *"Kırım'daki Zavallı Sürgünlerin Hayatından"*. Bu mektupların yazarı, Kasım 1914'te Kırım'dan Borisoglebsk'e sürüldüğünü bildirmektedir. 4 Şubat 1917 tarihli ve *"Sürgünlerden Sürgünlere Yardım (Borisoglebsk Muhacirlerinden)"* başlığını taşıyan *"Tercüman"* gazetesine gönderdiği bir sonraki mektubu, Ethem Feyzi'nin bu tarihte hâlâ sürgünde olduğunu düşündürmektedir. Bu ayrıntı, aynı zamanda Ethem Feyzi'nin biyografisine önemli bir katkı sağlamaktadır. Ethem Feyzi'nin "Millet" gazetesinde yayımlanmış olan ve günümüz Türkçesine uyarlanmış iki makalesini istifadelerinize sunuyoruz.

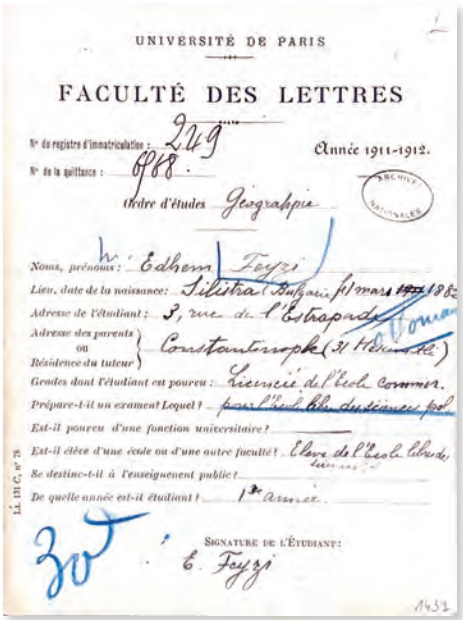
UNIVERSITÉ DE PARIS

FACULTÉ DES LETTRES

N° du registre d'immatriculation : 249
N° de la quittance : 988
Année 1911-1912.
Ordre d'études Géographie

Nous, prénoms : Ethem Feyzi
Lieu, date de la naissance : Silistra (Bulgarie) 1 mars 1887
Adresse de l'étudiant : 3, rue de l'Estrapade
Adresse des parents ou Résidence du tuteur : Constantinople (31 Hobiandé)
Grades dont l'étudiant est pourvu : Licencié de l'Ecole Commer.
Prépare-t-il un examen? Lequel ? pour l'Ecole Libre des Sciences pol.
Est-il pourvu d'une fonction universitaire ?
Est-il élève d'une école ou d'une autre faculté ? Elève de l'Ecole Libre
Se destine-t-il à l'enseignement public ?
De quelle année est-il étudiant ? 1re année.

SIGNATURE DE L'ÉTUDIANT :
E. Feyzi

1452

MİLLÎ KURULTAYLARIMIZ MÜNASEBETİYLE

Millet, 1917, Sayı 115, 27 Kasım.

Dün idarehanemize ulaşan kuzeyli ve Sibiryalı kardeşlerimizin basın organları olan "Yeni Kuvvet" ile "Turmuş" gazetelerinde dikkat çekici şekilde, birbirinden farklı metinlerle yayımlanmış ilânı, dünkü sayımızda neşretmiştik.

Söz konusu ilândan anlaşıldığı üzere, kuzeyli ve Sibiryalı kardeşlerimiz millî ve kültürel muhtariyet esaslarını kurmak maksadıyla millî kurultaylarını 17 Kasım'da toplama kararını vermiş ve bu doğrultuda çalışmalara başlamışlardır. Aynı zamanda, millî duyguların canlandığı ve yükseldiği böyle tarihî ve millî bir günden istifade etmenin yolunu düşünerek millî hazineye maddi yardım toplama teşebbüsünde bulunmuşlardır. Bu teşebbüs son derece isabetli ve hayırlı bir girişimdir. Zira millet; manevî sermayeye, aydın fikirlerin rehberliğine muhtaç olduğu gibi, maddi sermayeye ve mevcut nakdî imkânlara da muhtaçtır. Bunlardan biri eksik olduğunda millî faaliyetler ilerleyemez. İşte bu sebeple, Kırım ve Kırım Tatarı da kaderini kendi eline aldığı bu tarihî günde, daha önce iane ettiği millet sandığını unutmayacağına ve hatta evvelkinden daha fazla gayret göstereceğine kuvvetle ümitvarız.

Bugün açılışı gerçekleşen Kırım Millî Kurultayı, Tatar'ın ve Tatar mülkünün siyasî ve millî işlerinin yeniden doğuşuna hizmet edecek esasları vaz' edecek; bu sebeple Kırım Tatarlarının tarihî bir günü ve millî bir bayramı olarak addedilecektir.

Şehirli ve köylü halkımız bu bayramı şüphesiz büyük bir sevinç ve coşkuyla kutlayacak, birbirlerini içtenlikle tebrik edecektir.

Uzun yıllardan beri esaret zincirleriyle bağlanmış olan milletimiz, bugün o zincirleri kırmış ve kurtuluşa ermiştir.

Tahir Kerim_Ethem.indd 48 30.12.2025 14:39:38

Gasp edilmiş haklarını ve mukaddeslerini yeniden kendi asil eline alma kararını vermiş ve bu uğurda fiilen harekete geçmiştir.

Bugün teşkil edilecek Millî Kurultay, milletimizin en aziz meclisi; bu meclise seçilerek gelen milletvekilleri de milletimizin en muhterem şahsiyetleridir.

Bu aziz meclis, bütün tarihî ananelerimizin somut bir timsali olan Bahçesaray'da, Han Sarayı'nda açılacak; müzakere ve çalışmalar ise şehir idare binası salonunda gerçekleştirilecektir.

Ethem Feyzi Coğrafiya Dersleri kapağı 1924

Bahçesaray böylece önceki tarihî rolünü yeniden üstlenecek, milletin siyasî ve millî işleri için birleşmenin merkezi haline gelecektir.

Bu son derece isabetli ve hayırlı bir fikirdir. Zira bir yandan şehrin tarihî ehemmiyeti, diğer yandan Kırım Tatarına merkez olması hasebiyle nüfusunun büyük ölçüde Tatar halkından oluşması, bu tercihin doğruluğuna güçlü bir delil teşkil etmektedir.

Kurultay, açılış nutkuyla resmen başlayacak; idare şekli ve diğer siyasî-millî meselelere dair hazırlanmış layihalar okunacak ve müzakere edilecektir.

Kurultayda görüşülen meseleler ve alınan kararlar "Millet" gazetesinde yayımlanarak millete arz edilecektir.

Kurultayda ele alınacak konular milletin hayatî meseleleri olduğundan, milletimizin bu işe ne kadar büyük ehemmiyet vereceği son derece önemlidir.

Zaten milletimiz, inkılâptan beri millî-siyasî meselelerine büyük önem verdiklerini kesin ve kararlı hareketleriyle, millî teşkilatlanmalarıyla ispat etmiştir. Bunda da yine aynı azim ve sebatı gösterecek, hedeflerine ulaşacaktır.

Şunu da belirtmeden geçemeyeceğiz: Milletin kaderini eline alarak ona saadet bahşedecek vasıtaları hazırlamayı üstlenen muhterem milletvekillerimiz, millî saadet uğrunda atacakları kesin adımları hiçbir tereddüt göstermeksizin atmalıdırlar. Kendilerini seçip gönderen milletin arzu ve talebi de budur.

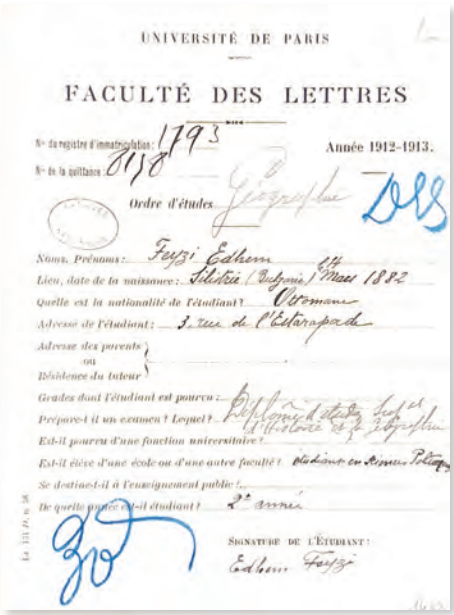

UNIVERSITÉ DE PARIS

FACULTÉ DES LETTRES

Année 1912-1913.

Ordre d'études

Noms, Prénoms: Feyzi Ethem

Lieu, date de la naissance: Silistrie (Bulgarie) 14 Mars 1892

Quelle est la nationalité de l'étudiant? Ottomane

Adresse de l'étudiant: 3 rue de l'Estrapade

Adresse des parents ou Résidence du tuteur

Grades dont l'étudiant est pourvu:

Prépare-t-il un examen? Lequel?

Est-il pourvu d'une fonction universitaire?

Est-il élève d'une école ou d'une autre faculté?

Se destine-t-il à l'enseignement public?

De quelle année est-il étudiant? 2e année

SIGNATURE DE L'ÉTUDIANT: Ethem Feyzi

Son sözümüz şudur: Şanlı ve şerefli bir maziye sahip Türk-Tatar kavm-i necibi, dört bir yandan vücuda getirdikleri millî kurultaylardan saadetlerin doğacağına iman ederek, onlara yürekten selâm ve selâmet diler, tebrik ve tebriklerimizi sunar, çalışmalarında muvaffakiyetler temenni ederiz.

DEVLETİN VAZİFESİ VE MİLLETİN BORCU

(Muhterem milletimize)

Millet, 1917, Sayı 125, 10 Aralık.

Devlet, milletin umumî işlerini yürütmek üzere üstlenmiş bir müteahhit, bir teşebbistir. Bu müteahhit ve müteşebbis, işlerin çokluğunu göz önünde bulundurarak onları birtakım mesuliyetli görevlere ayırır ve bu sûretle müstakil nezaretler ile idareler teşkil eder. Meselâ, dahilen umûmî asayişi temin etmek için adliye ve zabıta teşkilâtı kurar; haricen düşman taarruzundan korunmak için askeri ve diplomatik organizasyonlar oluşturur. Ne var ki bunların hepsi sermayeye, paraya bağlıdır. Devlet de bu parayı, vaz' ettiği vergi kanunlarının tatbiki ve bazı sanayi işletmelerinin faaliyete geçirilmesi yoluyla elde eder.

Devletin umumî işlerini yürütmek için sarf edilen vergiler, vergi verebilenlerden nisbî bir şekilde alınır ve toplanır. Bu, devletin millet vekilleri ve kuvve-i teşriiyesi vasıtasıyla vaz' edilecek vergi kanunlarına tâbi olarak icra edilir. Devletin vergi alması meşrûdur; zira yukarıda zikredildiği üzere bu, o hizmetin karşılığıdır. Devlet bütçesinin en mühim gelir kalemini bu teşkil eder. Bunsuz devlet işleri yürütülemez. Bunda hiçbir şüphe yoktur.

Devlet, günden güne eksilmeyen ve artan ihtiyaçlarının bir kısmını başka yollarla karşılamayı düşünür, sanayie girişir ve bu vesileyle halkın yükünü hafifletir, azaltır. Yollar, madenler, ormanlar, fabrikalar... işletmesi bu kabildendir.

Federatif veya muhtar kıta ve bölgelerden müteşekkil devletlerin federatif-muhtar kısımları da idarî, malî, siyasî, askerî, ilmî ve dinî teşkilâtı ih-

Tahir Kerim_Ethem.indd 49 30.12.2025 14:39:41

tiva eder ki bunları idare etmek ve yürütmek yine paranın varlığına bağlıdır. Binaenaleyh onlar da vergi alır, sanayi teşebbüsünde bulunurlar.

Bu söylediklerimize pek çok misal gösterebiliriz. Amerika ve İsviçre devletlerinin teşkilâtında gördüğümüz küçük cumhuriyetler ve gıpta ile baktığımız kantonlar gibi; Fransa'nın güneyinde Monako Prensliği, İspanya'nın kuzeyinde Andorra Cumhuriyeti, İtalya'nın ortasında San Marino Cumhuriyeti gibi müstakil ve mesut parçacıklar da vardır. Bunların hepsi – bazı müşterek işler istisna edilmek şartıyla – tam müstakil bir devlete yaraşır bir idareyle yönetilmektedir.

Kırım'ımızın bu güzel ve sevgili bahçesinin idare şekli de o mesut ve gıpta edilen yurtlara benzeyecek; böylece sakinleri refah ve saadet yüzü görecektir. Ancak bu devre, bu saadete erişmek bir vakte, bir müddete bağlıdır.

Evet, vakte bağlıdır diyoruz. Zira Kurultay'ın vazifesini yerine getirmesi, Anayasa'yı vücuda getirmesi, ardından Parlamento'nun toplanıp Anayasa'da gösterilen esaslar ve mevzular üzerinde çalışması, kanunlar yapması ve nihayet kuvve-i icraiye vasıtasıyla bunları tatbik etmesi elbette bir süreye ihtiyaç gösterecektir. Hâlen de ihtiyaç göstermektedir diyoruz. Çünkü kanunların kabulü ile tatbiki arasındaki müddet zarfında durmadan çalışılacak, ciddî hizmetler görülecektir. Bu işler ve hizmetler şüphesiz parasız yürümeyecektir. Bu parayı milletten başka kimse vermeyecektir. Bunu hepimizin aklı kesmektedir. Zira bugün onun, yalnız onun yurdu kurtulmakta, onun emelleri canlanmakta, onun saadeti hazırlanmaktadır.

Muhterem millet!

Şu anda biz, Rusya'nın büyük inkılâbının ve ondan doğan vatandaş-kardeş muharebelerinin kanlı safhaları, açlık tabloları karşısında mukadderat ve mukaddesatımızın hâlâ tehlikede olduğu son derece nazik ve mühim bir dakikadayız. Bu dakikayı selametle geçer, maksada ulaşırsak, yalnız millî tarih değil, umumî tarih de bizi medih ve sitayişle yâd edecektir. Gelecek nesiller bundan ibret dersleri alacaktır.

Binaenaleyh, millet ve vatan selâmete, millî işler nihayete erinceye kadar büyük-küçük, zengin-fakir, erkek-kadın hepimiz gücümüz yettiği ölçüde fedakârlık yapmakla boynumuzun borcunu ifa etmiş oluruz.

Tekrar ediyoruz: Bu kadar kârlı bir işi başkaları için değil, kendimiz, kendi milletimiz ve yurdumuz için yapacağız.

Şunu da kesin olarak bilelim ki, millî idarelerimizin mekanizması kurulduktan sonra verilecek kanunî ve demokratik vergiler, o mekanizmanın idare şekline, kendi halkımızın yükselmesine ve kendi memleketimizin zenginleşmesine sarf edilecektir. Başka türlü bir taahhüt veya mecburiyet tanınmayacaktır.

Bu müjde – zannederiz ki – her türlü bağışa ve fedakârlığa değerdir. Artık bu hususta daha fazla söz söylemeyi gereksiz addediyoruz.

Şimdiye kadar çeşitli yerlerden az-çok yardımlar yapılmıştır. Lâkin mevkiimizin nezaketini ve işlerimizin ehemmiyetini Yalta uyezd halkı kadar anlayan, takdir eden ve – ne saklayalım – ortaya koyan çıkmamıştır. Öteden beri yaptıkları yardımlardan başka, bundan yirmi-yirmi beş gün önce birden 85 bin ruble, bir hafta önce de Kurultay masraflarına mahsuben 50 bin ruble millet sandığına vermişlerdir. Yalta uyezd halkının bu millî hamiyetini, bu büyük fedakârlığını teşekkür ve minnettarlık hisleriyle karşılamış, onları bütün varlığımızla ve samimiyetimizle selâmlamış ve alkışlamıştık.

Kuvvetle ümitvarız ki halkımız, mevkiimizin nezaketini ve millî meselelerimizin ehemmiyetini Yalta uyezd halkı gibi takdir edecek, millî muavenete katılarak temelleri atılan muhtariyetin ikmaline millî şana lâyık bir surette çalışacak ve böylece tarih-i millî ile nâm-ı millîyi yaşatacaktır.

bazı kaynaklar

* Bağımsız Araştırmacı, Kırım, Simferopol; e-posta: tairkerimoff@gmail.com

Bektöre Ş, Volga *Kızıl Akarken, Hatıralar* / Haz.: U. Edemova. Simferopol, 2011.

Binnətova A.Ü. Maqsud Şeyxzadə və onun "Qəzəl Mülkünün Sultanı" kitabı // Ədəbi əlaqələr – Yaradıcılıq prosesinin güzgüsü, Bakı–Cizzax, 2025.

Halid Said, *Yañı Elifbe Yollarında Eski Hatıra ve Duyğularım* / Haz.: Z. Bekirova, Saratov, 2025.

Hüseyin Bargan, *Sibirya Ekspresi,* Monografi, İzmir, 2006.

Karimov N, *Maqsud Şeyhzâde: Ma'rifet-Biyografik Roman*, Taşkent, 2009.

Kerimov İ, *Kırım Tatar Dilinde Basılmış Kitaplar, Makaleler ve Eserler Bibliyografik Göstergesi: 1618–1944.* Simferopol, 2009.

Kırım Tatarlarının Tarih, Mimari ve Kültür Anıtları Derlemesi, Cilt III. Simferopol / Haz.: N. Abdülvapov, Belgorod, 2018.

Kırımer C, *Bazı Hatıralar,* Haz.: S. Arıkan. İstanbul, 1993.

Kırımer C, *Ön Söz / Ethem Feyzi Gözaydın, Kırım Türkleriniñ Yerleşme ve Göçmeleri* / Haz.: C. Kırımer, İstanbul, 1948.

Kırımlı H, *Kırım Tatarlarında Milli Kimlik ve Milli Hareketler (1905-1916),* Ankara, 1996.

Kirimov T. N, *Millet Cevherleri: N. Çelebicihan, C. Seydahmet, H. Ayvazov, H. Odabaş, O. Murasov, C. Kermençikli, A. Qadrizade: 1917-1920 ss. "Millet" gazetasında basılğan edebiy-publitsistik eserler,* Simferopol, 2012.

Mahir İz, *Yılların izi, Hatıralar*, İstanbul, 1975.

Soşina A, *Solovki'de İstemeyerek: Kaderler ve Cezalar,* 3. Baskı, Solovki; Moskova, 2021.

Tahir Kerim_Ethem.indd 50 30.12.2025 14:39:41